MİMARLIK, PLANLAMA VE TASARIM ALANINDA TEORİ VE ARAŞTIRMALAR II

CILT 1

EDİTOR: DOÇ. DR. SİBEL DEMİRARSLAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editör / Editor • Doç. Dr. Sibel Demirarslan

Birinci Basım / First Edition • © Aralık 2020

ISBN • 978-625-7702-95-9

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Teori ve Araştırmalar II

Editör

DOÇ. DR. SİBEL DEMİRARSLAN

gece kitaplığı

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1
KİMLİK ARAYIŞININ KENTSEL PEYZAJ BİYOGRAFİSİNDEKİ İZLERİ: SANDIKLI ÖRNEĞİ
Osman Zeybek 1

BÖLÜM 2
ANTROPOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME: İZMİR LEVANTEN TOPLULUĞU
Emre ERGÜL & Beste DEMİRCAN 19

BÖLÜM 3
SALGIN HASTALIKLARIN MEKAN TASARIMINA ETKİLERİ
Zübeyde BÜLBÜL & Sedanur ŞEKER & Emine Seda ERDİNLER..... 37

BÖLÜM 4
MEKÂN, YER VE KİMLİK: KENTSEL DONATI BAĞLAMINDA
Elif Merve ALPAK & Tuğba DÜZENLİ.....51

BÖLÜM 5
TOPLU KONUTLARDA AÇIK ALANLARIN KALİTESİ, MAHALLE MEMNUNİYETİ VE YER BAĞLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ: DÜZCE KALICI KONUTLAR ÖRNEĞİ
Elif KUTAY KARAÇOR & Betül BAYRAM & Revşen IŞIK 69

BÖLÜM 6
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ TEKNİK BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU PEYZAJ TASARIMI
Murat YÜCEKAYA & Ahmet Salih GÜNAYDIN & Saliha TAŞÇIOĞLU
85

BÖLÜM 7
GELECEĞİN KENT TASARIMININ OLUŞMASINDA PANDEMİNİN ETKİLERİ
Sema KARAGÜLER & Bengi KORGAVUŞ.....101

BÖLÜM 8
GÖSTERGEBİLİMSEL CEPHE ÇÖZÜMLEMESİ; KARS İLİ YILMAZ KAZAK EVİ ÖRNEĞİ
Göktürk PEKER & Esra YALDIZ 131

BÖLÜM 9
TARİHİ YAPIDA TAŞIYICI SİSTEM SORUNLARININ ALETSEL ÖLÇÜMLERLE BELİRLENMESİ: DİYARBAKIR DEVA HAMAMI ÖRNEĞİ
Nursen IŞIK & Fatma Meral HALİFEOĞLU 155

BÖLÜM 10
TÜRKİYE'DE BAĞCILIK KÜLTÜRÜ VE BAĞ EVLERİ
Seda KALKAN & Özlem SAĞIROĞLU & Emine ERCAN.....183

BÖLÜM 11
KÜLTÜRPARK'IN GÖRÜLMEYE DEĞER AĞAÇLARI BAĞLAMINDA KENT HALKI İÇİN GEZİ – GÖZLEM ROTASI ÖNERİSİ
Hatice SÖNMEZ TÜREL & Merve ÖZEREN ALKAN.....205

BÖLÜM 12
PEYZAJ TASARIMINDA SU
Aysun ÇELİK ÇANGA.....225

BÖLÜM 13
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI VE PLANLI ALANLAR İMAR YÖNETMELİĞİ'NDE YER ALAN YÖNLENDİRİCİ KRİTERLER
Sibel DEMIRARSLAN.....241

BÖLÜM 14
YOZGAT KENTİNİN TARİHİ KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERİ VE GÖRSEL PEYZAJ ALGISININ DEĞERLENDİRİLMESİ
Selin TEMIZEL & Kübra YAZICI.....267

BÖLÜM 15
ENDÜSTRİ MİRASI YAPIDA DÖNÜŞÜM: CİBALİ TÜTÜN VE SİGARA FABRİKASI'NDA GÖZLEMSEL ÇALIŞMA
Pınar DİNÇ KALAYCI & Elif KILIÇ.....297

BÖLÜM 16
DİSİPLİNLERARASI TEMEL TASARIM ÇALIŞMASI: DOLULUK/BOŞLUK KAVRAMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Gözde ZENGİN & Deniz SHEIBANIAGDAM & Pınar ATLI DANAPINAR & Anıl ERTOK ATMACA.....323

BÖLÜM 17
PEYZAJ TASARIMINA YÖNELİK ANALİZ VE DEĞERLENDİRMELER: AYDIN İLİ KOÇARLI İLÇESİ ÖRNEĞİ
Çiğdem KILIÇASLAN & Bülent DENİZ & Derya GÜLÇİN & Özgür KAMER AKSOY.....341

BÖLÜM 18
ÜRETİM ODAKLI BİR KENTSEL YEŞİL ALAN: İMRAHOR BOSTANI ÖRNEĞİ
Süeda BALLI & Sedef ÖZÇELİK.....365

Bölüm 15

ENDÜSTRİ MİRASI YAPIDA DÖNÜŞÜM: CİBALİ TÜTÜN VE SİGARA FABRİKASI'NDA GÖZLEMSEL ÇALIŞMA[1]

Pınar DİNÇ KALAYCI[2]
Elif KILIÇ[3]

1 Bu makale, Elif Kılıç'ın 'Yeniden işlevlendirilen endüstri mirası yapılarında heyecan ve memnuniyet faktörleri: Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası örneği' adlı yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır. Ayrıca bu çalışmanın erken bulguları 3. Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuş ve bildiri tam metin olarak sempozyum kitabında yayınlanmıştır.

2 Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara, pdinc@gazi.edu.tr.

3 Yüksek Mimar, elif.kibar@hotmail.com.

Giriş

İlerleyen teknoloji, değişen fiziksel çevre koşulları ya da ekonomik sebeplerden dolayı özgün işlevini kaybeden endüstri mirası yapıları, güncel şartlar üzerinden tekrar değerlendirilmekte ve yeniden işlevlendirilmektedir. Yeniden işlevlendirmeyle; yapı ve çevresinin özgün kullanımı ve mevcut durumu üzerinden elde edilen yapısal ve mekânsal değerlendirmeler, verilen işlev doğrultusunda bir değişim ve dönüşüm geçirerek yapının yeniden kullanımı ve kent yaşamına katılması sağlanmaktadır.

Çalışmada; 1900'lü yıllara kadar tütün ve sigara fabrikası olarak kullanılan ve 1990'lı yılların sonunda yeniden işlevlendirilerek 2002 yılında Kadir Has Üniversitesi olarak kullanıma açılan 'Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası' örneği seçilmiştir. Bu yapı ve çevresi; konumu itibariyle önemli bir endüstri mirası yapısı olması, sahip olduğu tarihsel ve kültürel değerlerle toplumsal bellek ve kent belleğinde önemli bir yer etmesinin yanında; geçmişte fabrika çalışanlarının yaşadığı farklı kültürlerden toplulukları barındırmasından dolayı kültürel çeşitliliğe sahip bir bölge iken, yeni işleviyle kullanıcı profilini öğrencilerin oluşturduğu bir bölge haline gelmiştir. Bu kapsamda günümüzde eğitim kurumu olarak kullanılan bu tarihi yapının bir endüstri mirası olarak değerini anlamak adına, 'işlev, strüktür, malzeme, makineler ve cephe' detayları üzerinden yapı içinde belirlenen özellikteki mekânlar değerlendirilmiş, mekânların tarihsellik (tarihi, tarihi sınırlı ve tarihe öykünen) sınıflandırması yapılmıştır. Bu doğrultuda mekânların geçmiş kullanımı ve geçirdiği restorasyon ile mevcut mekânsal organizasyon üzerinden incelemeler yapılmış ve kullanıcı görüşlerine başvurulmuştur. "Yapıya en az müdahale" hedefiyle yola çıkılan bu restorasyon çalışmasında, dönüşüm geçiren yapının mekânlarında tarihsel ve kültürel sürdürülebilirliği sağlamak adına yapılan müdahaleler incelenmiş, bu incelemeler doğrultusunda çıkarılan sonuçların yeniden işlevlendirilmesi düşünülen endüstri mirası yapılarda yapılacak olan çalışmalara yol göstermesi hedeflenmiştir.

Tarihi Çevre ve Yeniden İşlevlendirme

Tarihi çevreler, içlerinde bulunan yapılar aracılığıyla hem yerel mimari kimlik hakkında bilgi vermekte hem de dönemin yaşam tarzını anlamaya yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla da geçmişe ait sosyal, kültürel ve ekonomik yapıyı yansıtan önemli bir belge niteliği taşımaktadırlar. Bu noktada da koruma yaklaşımı, tarihi binaların sürdürülebilmesi fikri ile önem kazanmaktadır (Çoban ve Kalaycı, 2019).

Tarihi çevre koruma düşüncesinin ortaya çıkışı ilk kez 1931 yılında Uluslar arası Müzeler Örgütü tarafından düzenlenen Atina Konferansı'nda 'Tarihi anıtların estetik değerinin arttırılması' maddesi kapsamında dile getirilmiştir. Buna göre; "Yapılar yapılırken yerleşmelerin kişiliğine ve dış

görüntülerine, özellikle çevreleri özel itina isteyen tarihi anıtların etrafına saygı gösterilmesi önerilir. Hatta bazı yapı kümeleri ve özellikleri olan güzel görünümlü manzaraların oluşumu korunmalıdır (Erder, 2018:277-278)."

Sonraki gelişme sürecini ise 1964 yılında Venedik'te yapılan Venedik Tüzüğü'nün kararları izlemiştir. Buna göre 1. Maddede: *"Anıtın korunması, ölçeği dışına çıkmamak koşuluyla, çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir"* şeklinde belirtilmiştir.

1973'te çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile de Türkiye'deki tarihi çevrelerin bir bütün olarak tescil edilip koruma altına alınmaları gündeme gelmiştir (Ahunbay, 2019:120). Buna göre; tarihi çevredeki bir yapı veya yapı grubunda alınacak olan koruma kararında koruma ölçütleri, aşağıdaki ölçütlere göre değerlendirilmelidir:

• Tarihi belge niteliği; tarihi bir olayla veya kişiyle ilişkili olması ya da tarihi bir süreci yansıtmasına göre,

• Eskilik özelliği; zamanın yıpratıcı etkisinden ve insanların neden oldukları hasarlardan zarar görmeden çok eski tarihlerden günümüze ulaşan ve 'ender'liklerinden dolayı korunmak istenen eserler,

• Estetik değer; güzel yargısına göre değerlendirilerek yapı ve çevrelerin korunmasıdır, ancak güzel yargısının nesnel olmaması farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Ahunbay, 2019:60).

Buna göre, tarihi çevrede korumada restorasyon uygulamalarına geçilmeden önce yapılan anıtın koruma ölçütlerine göre değerlendirilmesi, rölövesinin[1] hazırlanması, bozulmaların saptanması, restitüsyon[2] çalışmalarının yapılması, yapının doğru tanınmasını, doğru müdahale ve onarım süreci geçirmesini sağlamaktadır. Anıtların onarımları ise sağlamlaştırma, bütünleme, yenileme, yeniden yapma (rekonstrüksiyon), temizleme ve taşıma olarak gruplandırılmaktadır (Ahunbay, 2019:90)

Tarihi çevredeki yapı veya yapı gruplarındaki onarım çeşitlerinden biri olan "yeniden işlevlendirme"den beklenen, mekânlarda tarihin izinin sürülebilmesi ve verilen yeni işlevin yapının dış görünümünü bozmayan bir müdahaleyle hayata geçirilmesidir (Ahunbay: 2019:97-99).

1 Rölöve: Bir binanın mevcut durumunun ölçekli çizimlerle (plan, kesit ve görünüşler) anlatımıdır.

2 Restitüsyon: Sonradan değişikliğe uğramış, kısmen yıkılmış ya da yok olmuş öğelerin, yapıların veya yerleşmelerin ilk tasarımlarındaki ya da belirli bir tarihteki durumlarının, arşiv kayıtlarından, yapı üzerindeki izlerden, yapıya, yerleşmeye ait çizim fotoğraf gibi belgelerden yararlanılarak plan, kesit, görünüş ya da aksonometrik çizimlerle ya da maketle anlatılmasıdır.

Tarihsel ve kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması, eski ve yeninin devamlılığı yoluyla mimari bütünlüğün sağlanması ile verilen yeni işlevin uygunluğu ve doğruluğu, tarihi yapılarda yeniden işlevlendirmenin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle de "yeniden işlevlendirme, yenileme, yeniden kullanım" kavramları tarihi yapı ve çevresine çok yönlü bir bakış açısıyla bakmayı gerektirmektedir.

Gustavo Giovannoni'nin tarihi yapıların kimliklerine uygun işlev verilerek kullanılmasının yolunu açtığı ve bu doğrultuda "Çağdaş Restorasyon İlkeleri" kuramını geliştirdiği ve 1931 Atina Konferansı'nda kabul gören ilkelere göre; yapıdaki tarihi dönemlerin izlerinin silinmemesi, düzenli bakım ve iyileştirmelerin yapılması, yapının olduğu gibi korunup tamamlamalardan kaçınılması, eklemelerin en az düzeyde, yalın ve algılanabilir olması, müdahalelerin titizlikle belgelenmesi, geleneksel yöntemler yetersiz kaldığında modern tekniklerden de yararlanabilmesi gerekmektedir (ÇEKÜL, 2010). Buna göre (Selçuk, 2006)'ya göre; mekânsal kurguya yapılan müdahaleler, yeni işlevin ihtiyaçlarına göre yapıdaki mekânsal kurguda yapılan değişikliklerde özgün plan şemasının korunması ve mekânsal özelliklerde büyük değişikliklerin yapılmaması gerekmektedir.

Tesisat sistemlerine yapılan müdahalelerde; hasarlı yerler incelenmeli, bakımları yapılmalı; kullanılamaz durumda olan tesisat sistemlerinde güncel şartlar doğrultusunda havalandırma, iklimlendirme gibi sistemlerden yararlanılarak yenileme yapılmalıdır (Selçuk, 2006). Strüktürel sisteme yapılan müdahaleler ICOMOS Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler (2003)'de belirtildiği üzere; "Öncelikle yapılacak müdahaleler öncesinde strüktür ve malzemeye dair tüm özelliklerin tam olarak bilinmesi gerekmekte, hasar ve bozulma nedenleri belirlenmelidir. Müdahale esnasında ise hasar nedenlerine yönelik çözüm önerileri geliştirilmeli ve zorunlu olmayan hiçbir müdahale yapılmamalıdır. Belirgin bir özelliği olan mimari bir öğe ya da tarihi malzeme ise mümkün olduğunca değiştirilmemeli ve korunmalıdır." Cepheye yapılan müdahalelerde; yapıldığı dönemin mimarisi hakkında kullanıcıya bilgi vermeli ve tarihi katmanları algılatacak şekilde en az müdahale ile yapılmalıdır (Güney ve Büyükarslan, 2013). Yakın çevreye yapılacak olan müdahalelerde çevrenin ve yapının sahip olduğu ortak değerleri günümüze aktaracak şekilde ve yapının bulunduğu çevreyle birlikte değerlendirilmesi beklenmektedir (Uçar, 2013).

Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası olarak inşa edilen ve günümüzde İstanbul Kadir Has Üniversitesi olarak kullanılan yapının geçirdiği onarım çeşidi ise 'yenileme, yeniden kullanım, yeni işleve uyarlama (renovasyon, rehabilitasyon)' olarak adlandırılmaktadır.

Koruma Kavramı

"Endüstriyel Miras" sanayi kültürünün tarihsel, teknolojik, sosyal, mimari ve bilimsel değere sahip kalıntılarından oluşmaktadır. Bu kalıntılar, binalar ve makineler, atölyeler, imalathaneler, fabrikalar, madenler ile işleme ve arıtma sahaları, ambarlar ve depolar, enerji üretilen, iletilen ve kullanılan yerler, ulaştırma ve tüm alt yapısı, ayrıca sanayi ile ilgili barınma, ibadet etme veya öğretim gibi sosyal faaliyetler için kullanılan yerlerdir (Cengizkan, 2006)."

İngiltere'de 19.yüzyılda Endüstri Devrimi'yle başlayan ve insanların yaşadıkları çevrede köklü değişimlerin gerçekleştiği bir dönemi kapsayan süreç, yirminci yüzyıla kadar tüm dünyaya yayılmıştır. Fabrika düzenine geçiş olarak adlandırılan bu dönemde el ile üretim yerini makine ile üretime bırakmıştır ve bu sayede çokça sanayi tesisi kurulmuştur. Ancak ilerleyen dönemde teknolojinin gelişmesiyle birlikte çağa ayak uyduramayan sanayi yapıları kullanılamaz hale gelmiştir. Bu doğrultuda da sanayi kültürünün tarihsel, teknolojik, sosyal ve mimari değerlerini temsil eden endüstri mirası yapılarının korunması ve yeniden kullanılması konuları gündeme gelmiştir (Köksal, 2012).

Tarihi yapıda yapılacak olan korumada, müdahalelerin derecesi özgün sistemin ve malzemelerin korunması yönünde olması gerektiği ifade edilmektedir. Bütün dönem eklerine, onarımlarına ve katkılara saygı beklenir. Bu da tarihi yapıya "en az müdahale" ilkesini beraberinde getirmektedir. Bu noktada, yapılan müdahalelerin, mekânsal algılamayı ve yapının özgün niteliğini bozmayacak şekilde olması hedeflenmektedir (Ersen, 2012).

Endüstri Mirasının Korunması

Endüstri mirasını korumaya dair temeller, "1931 Carta Del Restauro (Restorasyon Tüzüğü)" ilkeleriyle atılmıştır (Kuban, 1969). Bu süreci ise 1964 yılında yayımlanan Venedik Tüzüğü kararları izlemiştir. Bu doğrultuda; Endüstri mirasının korunmasına yönelik çalışmalar yapmak için kurulan, öncelikli hedefi 'tarihi anıtların ve sitlerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik ilkeler, teknikler ve siyaset geliştirmek' ve ilgili her türlü araştırmayı desteklemek, yönlendirmek olan uluslar arası ve hükümetler dışı bir organizasyon olan ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) kurulmuştur. ICOMOS'un arka planını da 2. Uluslar arası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nin sonuç bildirgesi olan ve 1964'te Venedik'te yapılan; anıt ve yerleşmelerin korunması konusunda çalışacak uluslar arası bir konsey kurulması önerisi oluşturmaktadır. Venedik Tüzüğü'nde (1964) ise bu mirasın korunması ile ilgili maddeler (Madde 4, 5, 6 ve 7) şu şekildedir: *"Koruma da temel tutum kalıcılığın ve sürekliğinin sağlanmasıdır, yapının plan ve bezemeleri*

değiştirilmeden yeni işlev için gerekli değişiklikler yapılarak toplumsal yarar için kullanılması beklenmektedir, ölçeğin dışına çıkmamak koşulu ile yapının çevresi ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir ancak geleneksel ortam varsa olduğu gibi bırakılmalıdır. Tarihin tanıklık ettiği bu mirasın önemli ulusal ve uluslar arası çıkarların bulunduğu durumlar dışında kültür varlığının tümünün ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına izin verilmemelidir."

Ülkemiz endüstri arkeolojisi ve bu kavramdan doğan endüstri mirası kavramı son yıllarda gündeme gelmiş ve bu bağlamda endüstri mirası yapılarını korumaya yönelik dönüşüm projeleri uygulanmıştır. Bunlardan biri özel bir örgütlenme şekli olmayıp ICOMOS'un Türkiye uzantısı olan Uluslar arası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi ve DOCOMOMO Türkiye Komiteleri endüstri mirası yapıların korunması ile ilgili yaklaşımları değerlendirmektedir (Mutlu, 2018). DOCOMOMO Türkiye (Documentation and Conservation of Modern Movements); kamunun dikkatini 20. yüzyılda öne çıkan Modernizm'e çekmek ve modern mimarlık, tasarım ve şehir plancılığı ürünlerini belgelemek ve korumak amacıyla 1990 yılında oluşturulan uluslararası bir girişimin 2002 yılında kurulan Türkiye uzantısıdır. Bu kapsamda "Türkiye Mimarlığında Modernizm'in Yerel Açılımları" başlığı altında Mersin, Eskişehir, Diyarbakır, Kocaeli, Antalya, Samsun, Bolu, Zonguldak gibi birçok ilde farklı tarihlerde poster sunuşları yapılarak DOCOMOMO girişiminin hedeflediği belgeleme ve tescil çalışmaları ile birlikte mimarlık mirasına dikkat çekilmeye çalışılmıştır (Url-1). Ancak 'Türkiye Mimarlığında Modernizm'in Yerel Açılımları-Sunulan Yapılar' başlığı altında Aralık-2020 verilerine göre, 1200 yapı içerisinde İstanbul Kadir Has Üniversitesi ile ilgili bir çalışma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Url-2).

Dolayısıyla endüstri mirasının korunması konusu birçok uluslararası ve ulusal kurumun ilgi ve sorumluluk alanı içinde yer alan güncel ve önemli bir konudur. Bu çalışma, söz konusu kurumsal ve araştırma bazlı yapılanmalara bilgi sağlama amacıyla yapılmıştır.

Alan Çalışması

Alan çalışması kapsamında, fabrika olarak kullanılan ancak geçirdiği mekânsal değişim ve dönüşümlerle günümüzde üniversite olarak kullanılan yapıda tarihsel ve kültürel sürdürülebilirlik kapsamında;

(i) Yapının mekânlarının geçmişte sahip olduğu değerleri koruması (Mekâna yapılan müdahaleler dönemin sahip olduğu kültürel, tarihi değerleri yansıtabilmekte midir?)

(ii) Yapının işlev değişikliği ile beraberinde gelen mimari ve teknik donanımların, yapının özgünlüğünü zedelemeden, eski kimliği göz önünde

bulundurularak tasarım yapılması (Mekân yeni kullanımıyla özgün değerleri algılatabilmekte ve okutabilmekte midir?)

(iii) Yapılan müdahalelerin yeni bir dönem eki niteliği taşıması ilkeleri üzerinden değerlendirilmiştir. (Mekâna ait yapılan ekler, malzemeler ve sistemler günceli yansıtmakta mıdır?)

ilkeleri üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Bu ilkeler ve ilgili sorular üzerinden, tarihi mekânlarda korumayla günümüze iletilen mimari öğelerin tarihsel ve kültürel sürdürülebilirliği sağlamaya nasıl yardımcı olduğu tartışılmış ve bu kapsamda bu mimari öğelerin güncel yaşama katkısı, seçilen mekânlar üzerinden yapıda gerçeklesen gözlemler doğrultusunda yorumlanmıştır.

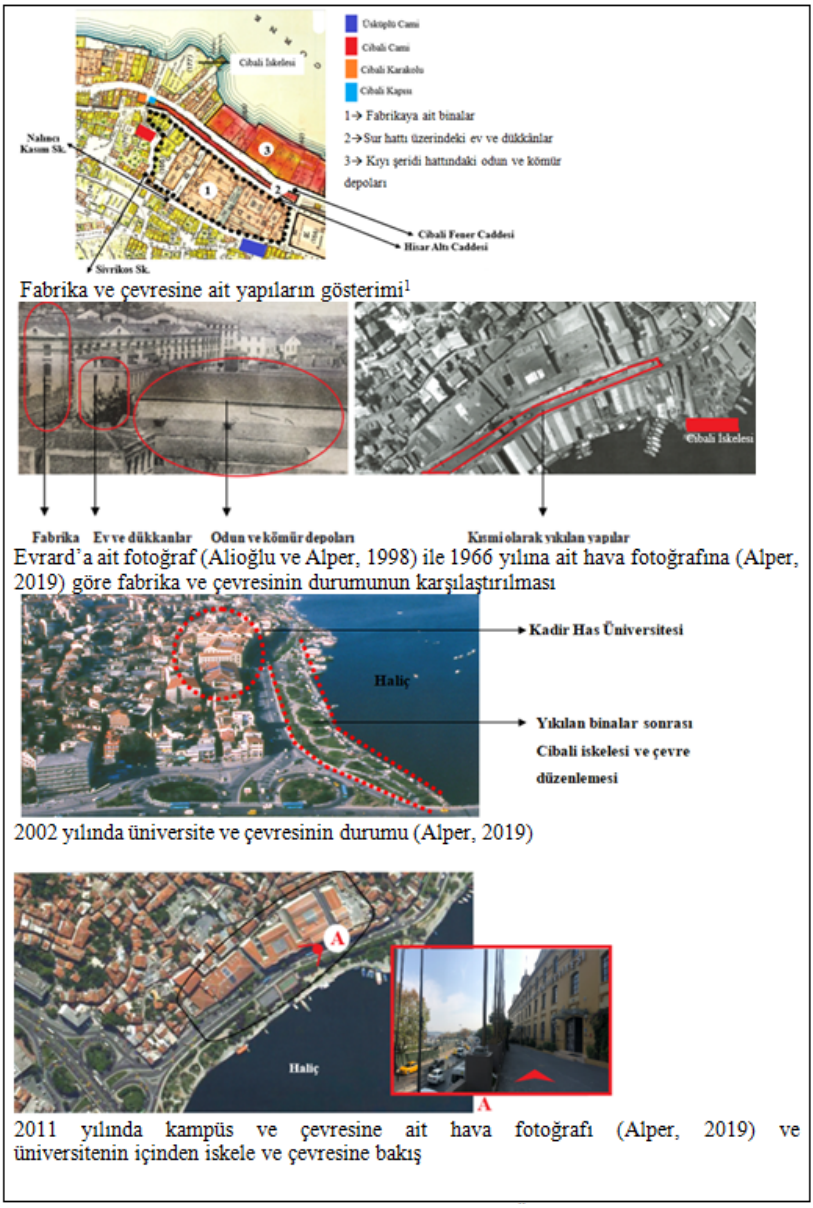
Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası

Günümüzde İstanbul Kadir Has Üniversitesi olarak kullanılmakta olan, endüstriyel mirasa ait önemli yapılar arasında yer alan Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası; İstanbul Fatih Bölgesi Cibali Semti'nde yer almaktadır (Şekil 1). Yapı; bünyesinde Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait çeşitli izleri taşıması ve sahip olduğu tarihsel, kültürel değerlerle toplumsal bellekte ve kent belleğinde önemli bir yer etmesi; Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve sosyal tarihinde özel ve önemli bir konumda bulunması; Cibali ve çevresinin farklı kültürlerden toplulukları barındırmasından dolayı kültürel çeşitliliğe sahip olması; fabrikanın çalışma alanları dışında işçilerin sosyalleşebilecekleri alanları barındırması açısından farklı özellikte bir fabrika yapısına sahip olması nedeniyle önemli endüstriyel mirası yapıları arasında yer almaktadır. Yapı, tarihsel ve kültürel sürekliliği sağlamak adına geçirdiği dönüşümle de yapılan restorasyon çalışmalarının önemli bir örneği olarak görülmektedir (Alper, 2004a:34).

Şekil 1. İstanbul Fatih ilçesi Cibali Semti (Google Earth, 2020) ve Kadir Has Üniversitesi'nin konumu (Url-3)

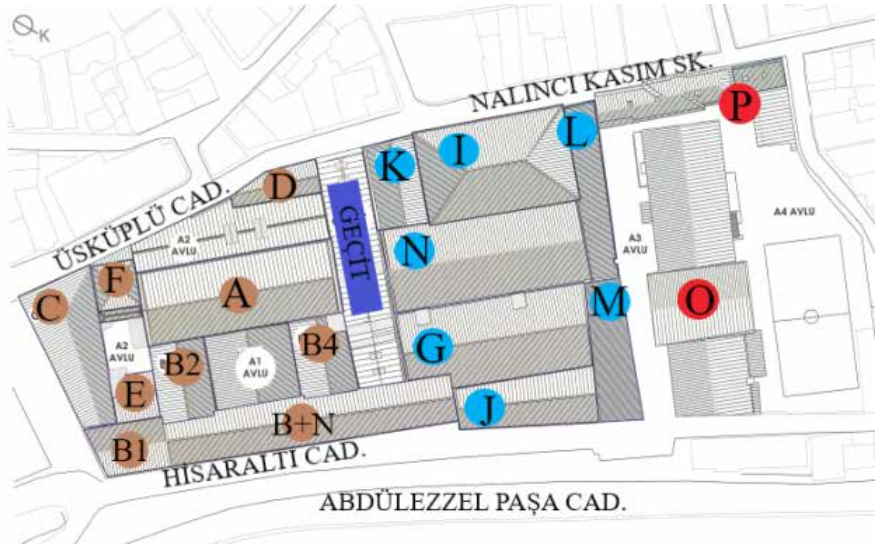
Fabrika ve çevresine ait bilgiler, G.Berggren ile P.Evrard'ın 1900'lü yılların başında çekilmiş fotoğrafları ile Goad'ın 1904 ve 1914 tarihli İstanbul Sigorta Haritaları ve J. Pervititch'in 1928 tarihli haritası üzerinden okunabilmektedir. Buna göre fabrika yapısının aşamalı şekilde oluştuğu ve 1928 yılına kadar fabrikaya ait yapıların çoğunluğunun inşa edildiği ve 1928 yılındaki verilerin daha ayrıntılı okunabildiği görülmektedir. 1928 yılı Pervititch haritasından günümüze kadar ki dönüşümü gösterir görseller (1960, 2002 ve 2011 yıllarını gösterir) Çizelge 1'de verilmiştir:

Şekil 2. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası'ndan Kadir Has Üniversitesi'ne dönüşümüne yıllar içinde genel bakış (Harita/Hava Fotoğrafı/Siluet)

[1] 1928 tarihli 21 numaralı Pervititch Haritası altlık olarak kullanılmıştır.

Restitüsyon[3] **(Geçmiş Kullanım):** Fabrikaya ait haritalar (Goad 1904, 1914 ve Pervititch 1928) ve fotoğraflar (G.Berggren ve P.Evrard) incelendiğinde yapının aşamalı olarak birbirine eklemlenerek son halini aldığı gözlemlenmektedir. Buna göre, Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası avlu ya da geçitlerle birbirine eklenen birkaç yapıdan oluşan; A, B, C, D, E, F blokları bir grup, G, H, I, J, K, L, M blokları bir grup, O ve P blokları ise başka bir grup olarak sınıflandırılan bölümlerden oluşmaktadır (Alioğlu ve Alper, 1998):

Şekil 3. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası'ndaki blokların gösterimi[4]

1884 yılında H. Aznavur ve A. Vallaury tarafından tütün, sigara ve puro üretimi amacıyla inşa edilen ve yıllar içinde çeşitli müdahaleler geçirerek orijinal planı değişen fabrika, bilimsel restorasyon ilkeleri doğrultusunda 1998 yılında Mehmet Alper önderliğinde başlayan ve fabrika yapılarının özgün kimliklerinin korunarak ve çeşitli mimari eklerle zenginleştirilerek 2002 yılında Kadir Has Üniversitesi'ne dönüştürülmesiyle yeniden işlevlendirilmiştir (Çulha, 2017). Sonuç olarak kendi tarihine "Reji Binası[5]" olarak başlayan yapı, Genç Cumhuriyet'e "Cibali Tütün ve Sigara

3 Sonradan değişikliğe uğramış, kısmen yıkılmış ya da yok olmuş öğelerin, yapıların veya yerleşmelerin, ilk tasarımlarındaki ya da belirli bir tarihteki durumlarının, arşiv kayıtlarından, yapı üzerindeki izlerden, yapıya, yerleşmeye ait çizim, fotoğraf gibi belgelerden yararlanılarak, plan, kesit, görünüş ve aksonometrik çizimlerle ya da maketle anlatıma denir.

4 1998 yılına ait rölöve planı (Tures Mimarlık) altlık olarak kullanılmıştır.

5 Osmanlı Devleti'nin dış borçları nedeniyle Reji İdaresi'ne bağlı kalarak yönetilen binaya (1884-1925 yılları arası) ait1914 tarihli Goad Haritası üzerinden bakıldığında; Reji Tütün Fabrikası'nın kıyı şeridi ve sur içindeki kagir ve ahşap tüm bileşenleriyle büyük bir kompleks halinde olduğu görülmektedir.

Fabrikası" olarak hizmet verirken günümüzde ise tarihsel kimliğinin ve mimari özelliklerinin korunduğu bir eğitim kurumu olarak hizmet vermekte (Kadir Has Üniversitesi [KHAS], B.t) ve kent yaşamına katılarak varlığını devam ettirmektedir.

Yapı Adı:	Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası	Kadir Has Üniversitesi
Genel Görünüm:	 Fabrika genel görünümü (Tures Mimarlık)	 Üniversite genel görünümü (Tures Mimarlık)
Konum:	Cibali/Fatih/İstanbul	
İşlev:	Tütün, sigara ve puro üretimi yapan fabrika	Eğitim kurumu
Yıl:	1884	2002
Mimar:	A.Vallaury ve H. Aznavur	Mehmet Alper
Dönüşüm Türü:	Yeniden İşlevlendirme ve Restorasyon	

Tablo 1. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası ile İstanbul Kadir Has Üniversitesi'ne ait genel bilgiler (Köksal ve Kargın, 2004:432-443)

Restorasyon (Yenileme): Cibali Tütün ve Fabrikası, İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 16.09.1997 gün ve 3618 sayılı karar ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir, üç dönem uygulama süreci geçiren ve restorasyon çalışmaları sonucunda 2002 yılında eğitim kurumu olarak hizmete açılan (Alper, 2019) Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası'nın Kadir Has Üniversitesi'ne dönüşümünde özgün mekân örgütlenmesinin ya da orijinal izlerin korunması hedefiyle yapılan restorasyon çalışmasında dönem eklerinin özgün üslup, boyut, strüktür ve malzeme özellikleri korunarak yeniden değerlendirilmesi hedefiyle yola çıkılmıştır. Bu doğrultuda yapılan restorasyon çalışması aşağıdaki gibi özetlenebilir (Alper, 2019):

Şekil 4. Birinci, ikinci ve üçüncü dönem restorasyon aşamalarının hangi yapılarda yapıldığının 1998 yılına ait rölöve planı üzerinden gösterimi

Birinci dönem uygulama aşamaları

• B Blok cephesinin üzerine inşa edilen 6000 m2'lik ilave kat N Bloğun kaldırılması

• G, H, I Bloklarının kuzey cephelerini kapatacak şekilde eklenen M, L Bloklarının kaldırılması

• A2 Avlusu içindeki E, F ve D yapılarının kaldırılması

• Zemin iyileştirme ve güçlendirme çalışmalarının yapılması

• H Blok'a iç avlu eklenmesi

•A ve C blok arasına köprü yapılması

İkinci dönem uygulama aşamaları

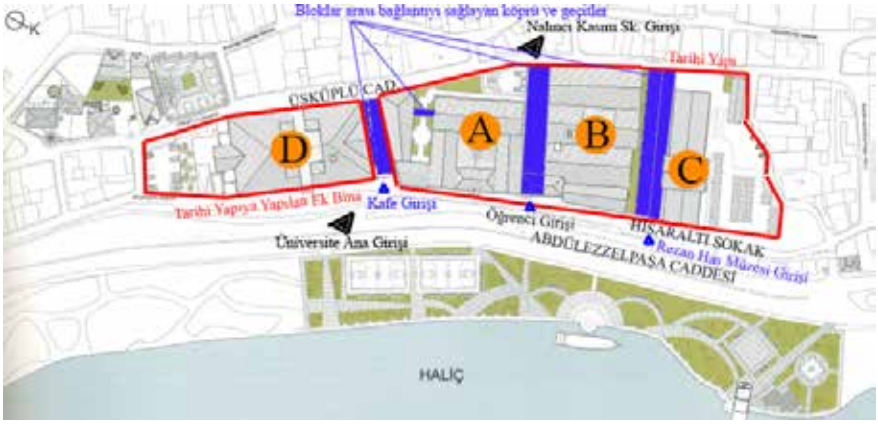
•Betonarme taşıyıcı sistem kaldırılarak çelik elemanlarla yeni bir strüktür sistemi inşa edilmesi

•Bizans sarnıcına bağlanan Geçit'in ortaya çıkarılması ve temel ayakları arasındaki alanın yeni işlevinde müze olarak kullanılması

Üçüncü dönem uygulama aşamaları

• 'Tarihi Yapıya Yeni Ek' başlığı altında yapılan Kadir Has Üniversitesi Eğitim ve Kültür Merkezi Binası'nın yapılması

Kadir Has Üniversitesi binasının mevcut mekânsal organizasyonu aşağıdaki gibidir:

Şekil 5. Kadir Has Üniversitesi vaziyet planı üzerinden bloklar arası bağlantıyı sağlayan köprü ve geçitlerin gösterimi

Restorasyon öncesi ve sonrasında bloklar ve verilen işlevler aşağıdaki gibidir:

A, B, C, D, E ve F Blokları; A Blok-Yönetim Birimi'ne, G, H, I, J, K, L ve M Blokları; B Blok-Eğitim Birimi ve Derslikler'e, O ve P Blokları; C Blok-Güzel Sanatlar Fakültesi'ne, 1914-1925 yılları arasında inşa edildiği düşünülen Tekel Ambalaj Fabrikası ise Tarihi Yapıya Yapılan Ek Bina olarak D Blok-Eğitim ve Kültür Merkezi'ne dönüştürülmüştür.

Gözlem Çalışması: Alan çalışması kapsamında öncelikli olarak 24.05.2019 tarihinde üniversite mekânlarında 11.00-16.00 saatleri arasında yapılan gözlemler sonucunda, gündelik yaşamda öğrencilerin yoğun olarak kullandığı, farklı bölümlerdeki öğrencilerin bir arada bulunabileceği ve insan sirkülasyonu fazla olan; araştırma kapsamında, mekânın öğrenciler tarafından kullanımına ilişkin gözlemlerin rahatça yapılmasına imkân sunan, derslik dışındaki mekânlar belirlenmiştir. Bu mekânlarda belirlenen tarih ve zaman aralığında insan popülasyonunu gösteren yoğunluk haritası çıkarılmıştır. Haritaya göre belirlenen 6 adet özellikli mekân ise "tarihi mekân, tarihi sınırlı mekân ve tarihe öykünen mekân" olmak üzere kendi içinde sınıflandırılmıştır. Sonraki adımda, bu mekânlarda eskiye dair izlerin yeni kullanıma nasıl aktarıldığı üzerine "özgün mekân-mevcut mekân, eski işlev-yeni işlev, strüktür, malzeme, makineler ve cephe detayları" üzerinden incelemeler yapılmıştır. Belirlenen mekânlarda yerinde incelemeler yapılmıştır. Dönüşüm geçirmiş veya geçirmemiş mekânların en önemli bileşenlerinden birinin de kullanıcılar (Kalaycı ve Utku, 2016) olmasından yola çıkılarak; gözlemler sırasında sınırlı sayıda mekân kullanıcısıyla (Kadir Has Üniversitesi öğrencileri) görüşmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda, kullanıcıların da katkılarıyla, mekânların tarihsel ve kültürel sürdürülebilirliği sağlamadaki başarısı üzerine ve kullanıcılarda

oluşturduğu farkındalık üzerine gözlemler yapılmıştır.

Şekil 6. Kadir Has Üniversitesi mimari planlarında belirlenen mekânlarda çıkarılan yoğunluk haritası (24.05.2019 tarihinde 11.00-16.00 saat aralığında yapılan gözlemler)

Mekânda bulunan ortalama insan sayısına göre (ortalama insan sayısı≥15 kişi olan mekânlar seçilmiştir) belirlenen mekânlar aşağıdadır:

1. Mekân: Kadir Has Üniversitesi B Blok Fuaye
2. Mekân: Kadir Has Üniversitesi Sesli Çalışma Salonu
3. Mekân: Kadir Has Üniversitesi B Blok İç Avlu
4. Mekân: Kadir Has Üniversitesi Starbucks Kafe
5. Mekân: Kadir Has Üniversitesi Geçit
6. Mekân: Kadir Has Üniversitesi Dış Bahçe

Yoğunluk haritasına göre belirlenen 6 adet özellikli mekânı tarihi, tarihi sınırlı ve tarihe öykünen mekânlar olarak sınıflandırmak için 'işlev, strüktür, malzeme, cephe ve makineler' bileşenleri üzerinden 1'den 5'e kadar (1: Çok az 2: Az 3: Orta 4: İyi 5: Çok iyi) olmak üzere mekânlarda yapılan gözlemler doğrultusunda numaralandırılması yapılmış ve sonraki aşamada, toplama göre tarihi izleri en fazla barındıran mekândan en az barındıran mekâna göre (B Blok Fuaye> Sesli Çalışma Salonu>B Blok İç Avlu> Starbucks Kafe> Geçit> Dış Bahçe) sıralaması yapılmıştır:

Mekâna ait değerlendirme:	KHAS B Blok Fuaye	KHAS Sesli Çalışma S.	KHAS B Blok İç Avlu	KHAS Starbucks Kafe	KHAS Geçit	KHAS Dış Bahçe
İşlev	1	1	1	1	1	1
Strüktür	5	3	3	1	1	1
Malzeme	5	5	1	1	1	1
Cephe	5	5	5	5	1	2
Makineler	5	1	1	1	1	1

Toplam	21	15	11	9	7	6
	Tarihi Mekânlar		Tarihi Sınırlı Mekânlar		Tarihe Öykünen Mekânlar	

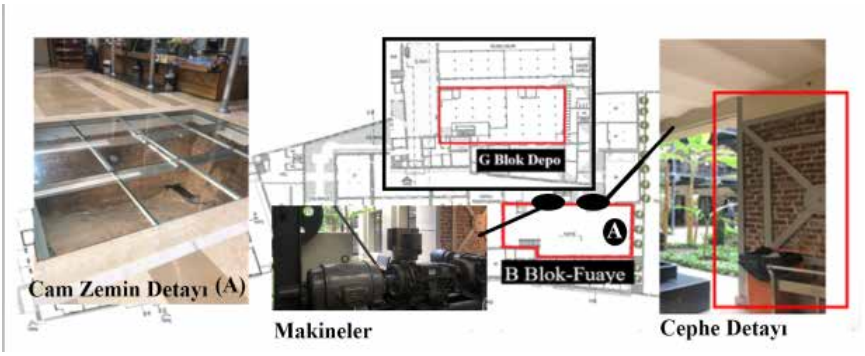
Tablo 2. Mekânların 'işlev, strüktür, malzeme, cephe ve makineler' bileşenleri üzerinden numaralandırma tablosu

Gözlem çalışmasıyla belirlenen; tarihi mekânlar (KHAS B Blok Fuaye, KHAS Sesli Çalışma Salonu), tarihi sınırlı mekânlar (KHAS B Blok İç Avlu, Starbucks Kafe) ve tarihe öykünen mekânlar (KHAS Geçit, KHAS Dış Bahçe) sırasıyla aşağıda detaylandırılmıştır. Her bir mekânın yapı içindeki konumu belirtilmiş, güncel kullanımdaki belirgin özellikleri vurgulanmıştır. Daha sonra ise bu mekânlar; eski işlev-yeni işlev, strüktür, cephe, makineler ve malzeme bileşenleri üzerinden detaylandırılmış ve her bir mekân görsellerle desteklenmiştir. Son adımda ise yapılan gözlemler ve kullanıcıların yorumları doğrultusunda, mekânların tarihselliği algılatmadaki başarısına dair incelemeler yapılmıştır.

1. Mekân-Kadir Has Üniversitesi B Blok Fuaye: B Blok zemin katta bulunan, A ve C Bloklarını birbirine bağlayan önemli mekânlardan birisidir. B Blok Fuaye, farklı bölümdeki öğrencilerin sıkça kullandığı ve insan yoğunluğu fazla olan, öğrencilerin bir arada zaman geçirmesine imkân veren bir mekândır. Kullanıcılar, bu mekânı yemekhane, geçiş gibi farklı amaçlarla kullanabilmektedir. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası'nda G Blok Depo olarak kullanılan ve günümüzde ise fuaye işlevi verilen bu mekânda, strüktür sistemi özgün haliyle bırakılmıştır. Aynı zamanda cam zemin altında sarnıç kalıntıları gösterilmekte ve fabrikaya ait orijinal cephe detayları sergilenmektedir. Öğrenciler de genel olarak bu mekânı kalabalık ve gürültülü bulsalar da özellikle cam zeminin kendilerinde bir farkındalık yarattığını ve yapıya dair merak oluşturduğunu ve mekândaki iş makinelerinin dikkat çektiğini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda, cam zemin ve makineler detayıyla fuayenin öğrencilerde farkındalık yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şekil 7. 1. Mekân-Kadir Has Üniversitesi B Blok Fuaye; Fuaye'ye ait strüktür, cephe ve cam zemin detayları ve iş makineleri

2. Mekân-Kadir Has Üniversitesi Sesli Çalışma Salonu: B Blok 2. Katta bulunan, köprüyle kütüphane salonuna bağlanan sesli çalışma salonudur. Mekân, sesli ve ortak çalışmaya imkân verdiği için öğrenciler tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Eski işleviyle soslu imalat salonu, yeni işlevinde ise sesli çalışma salonu olarak kullanılan bu mekânda strüktür sistemi kısmen korunmuş, ahşap çatı özgün haliyle bırakılmış ve cephedeki pencere düzeni aynı şekilde korunmuştur. Özellikle ahşap çatının orijinal olarak bırakılması, bu mekânı tarihsel kılan önemli bir detaydır. Öğrenciler bu mekâna dair gözlemlerini aktarırken; toplu olarak çalışmaya imkân verdiği için tercih edilebilir, ferah ve samimi bir ortam olarak belirtmişlerdir. Her ne kadar bu mekânın aydınlatma ve havalandırması genel olarak yetersiz bulunsa da öğrenciler ilk izlenimlerinde gördükleri ahşap çatıyla kendilerinde mekâna dair bir merak uyandığını belirtmişlerdir. Görülmektedir ki yapının özgün haline göndermeler yapan bu mekân, öğrencilerde tarihselliğin algılanması yönünde farkındalık oluşturan ipuçlarını barındıracak şekilde yeniden işlevlendirilmiştir.

Şekil 8. 2. Mekân Kadir Has Üniversitesi Sesli Çalışma Salonu; Salona ait strüktür ve ahşap çatının özgün hali

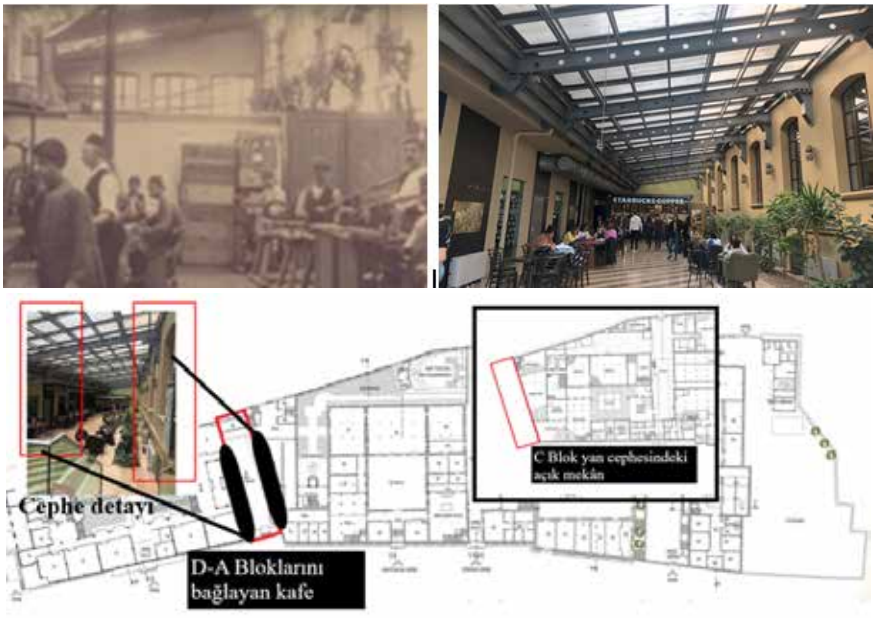
3. Mekân-Kadir Has Üniversitesi B Blok İç Avlu: B Blok zemin katta bulunan, A ve C Bloklarını birbirine bağlayan ve geçiş mekânı olarak kullanılan bir iç avludur. Geçiş mekânı olması sebebiyle sürekli insan sirkülasyonu olan oldukça yoğun bir mekândır. Eski işleviyle H Blok-Filtreli Salon, yeni işlevinde ise B Blok İç Avlusu olarak kullanılan bu mekânda, taşıyıcı sistemin özgün hali kısmen korunmakta ve duvarlarda yer yer açılan yırtıklarla tütün fabrikasına ait orijinal tuğlalarla örülü duvarlar (Alper, 2008) bulunmaktadır. Bu öğeler, bu mekânın tarihsel sürdürülebilirliğini sağlayan eski kullanıma ait önemli izlerdir. Ancak öğrenciler bu mekânı tarihselliğinden ziyade; mekânın konumunun doğruluğu, mekândaki yeşilliklerin ortama ferahlık ve sakinlik vermesi, aydınlatmanın yeterli olması üzerinden olumlu bulmuşlardır. Bu doğrultuda bu mekânın 1. Mekân B Blok Fuaye ve 2. Mekân Sesli Çalışma Salonu'na göre tarihselliği algılatmada daha zayıf olduğu değerlendirilmiştir.

Şekil 9. 3. Mekân Kadir Has Üniversitesi B Blok İç Avlu; Avlu'ya ait strüktür ve cephe detayları

4. Mekân-Kadir Has Üniversitesi Starbucks Kafe: Zemin katta, D Blok ile A Blok'u birbirine bağlayan mekândır. Hem geçiş mekânı olması sebebiyle hem de kafe işlevi nedeniyle insan sirkülasyonu oldukça yoğundur. Sağ taraftaki geleneksel cephe fabrika zamanında C Blok'un dış cephesi olmakla birlikte burası açık mekân olarak kullanılmaktaydı. Günümüzde ise bu cephenin özgün haliyle bırakılarak orijinal haline atıf yapılması ve sol tarafta modern cephenin bulunması geleneksel ile modernin birlikte kullanılmasının bir örneğini oluşturmaktadır. Bu da tarihsel sürdürülebilirliği sağlamıştır. Öğrenciler bu mekânın tarihselliğinden ziyade konumunun doğruluğundan, görsel açıdan kendilerini tatmin etmesinden ve bu mekânın açık alanlarından Haliç'e bakmanın verdiği keyiften dolayı yaşanan olumluluktan aydınlatma ve ısıtmasının yetersizliğinden bahsetmişlerdir. Bu doğrultuda bu mekânın da 1. Mekân B Blok Fuaye ve 2. Mekân Sesli Çalışma Salonu'na göre tarihselliği algılatmada daha zayıf olduğu söylenebilir.

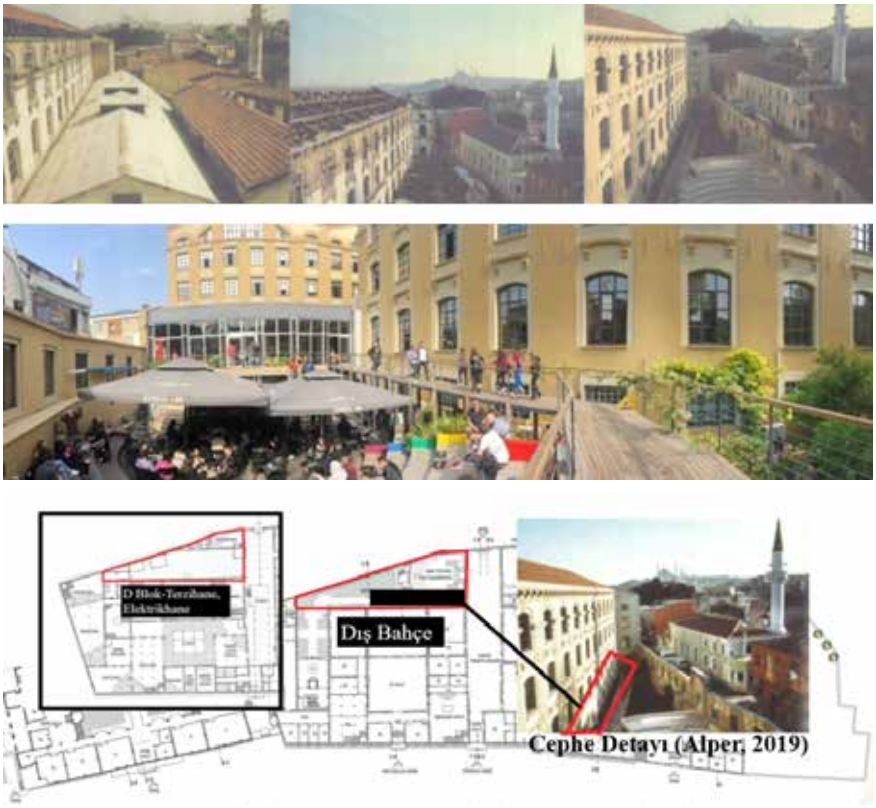
Şekil 10. 4. Restorasyon öncesi C Blok'a ait cephe detayı (Url-4); Mekân Kadir Has Üniversitesi Starbucks Kafe; Kafe'ye ait cephe detayları

5. Mekân-Kadir Has Üniversitesi Geçit: Zemin katta, A, B Bloklarına ve Dış Bahçe'ye bağlanan, geçiş için kullanılmasının yanında aynı zamanda yapıya ait öğrenci girişlerinin de buradan sağlandığı, kafe işlevine de sahip olan ve bu sebeple de insan sirkülasyonu yoğun olan bir mekândır. Eski işleviyle iç avlu olarak kullanılırken, yeni işlevinde de Geçit adı verilerek bloklar arası bağlantı için kullanılmıştır. Bu mekânda tek açıklık bulunduğu için strüktür sistemi korunmaya çalışılsa da eski kullanımdaki merdiven ve köprüler iptal edilmiş ancak ilk haline benzetilerek çatı örtüsü yeniden ele alınmıştır. Çatı örtüsünün eskiye benzetilerek yeniden ele alınması ya da strüktür sisteminin korunmaya çalışılması her ne kadar eski kullanıma ait örnekler olsa da öğrenciler bu mekânın tarihselliğinden ziyade; camdan yapılan çatı örtüsüyle mekânın ferah ve rahat olmasından, toplu olarak zaman geçirmeye imkân vermesinden, birçok yere bağlantısı olması sebebiyle çok fazla kullanılır olmasından bahsetmişlerdir. Bu mekân, eski kullanıma öykünerek yeniden işlevlendirilmiştir. Dolayısıyla da bu yapının fabrika olarak kullanımına dair bilgisi olmayanbir kullanıcıda, mekânın tarihselliğine dair de bir öngörü oluşmadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, her ne kadar tarihe öykünen bir mekân olsa da, tarihselliği algılatma başarısı, tarihi mekânlar (1. Mekân B Blok Fuaye, 2. Mekân Sesli Çalışma Salonu) ve tarihi sınırlı mekânlara (3. Mekân B Blok İç Avlu, 4. Mekân Starbucks Kafe) göre daha zayıf bulunmuştur.

Şekil 11. 1900'lü yılların başında çekilmiş G. Berggren'e ait fotoğrafta Geçit'te görünen köprü ve merdivenler (Cibali Broşür, 2018); 5. Mekân Kadir Has Üniversitesi Geçit; Geçit'e ait strüktür detayı

6. Mekân-Kadir Has Üniversitesi Dış Bahçe: Bu mekân, Geçit'ten köprüyle bağlanan ve aynı zamanda Üniversite'nin Nalıncı Kasım Sokak'tan girişiyle öğrencileri karşılayan mekândır. Eski işlevinde D Blok Terzihane, Elektrikhane olarak kullanılırken, restorasyon sonrasında kapalı mekândan açık mekân haline getirilmiştir. Dolayısıyla strüktür sistemi kaldırılmış ancak yıkılan D Blok sonrası, A Blok bodrum kat batı cephesi açığa çıkmış ve tarihsel sürekliliği sağlamak adına bu cephede devamlılık sağlanmıştır. Bu mekân, öğrencilerin açık mekân ihtiyacını karşılayabileceği tek yerdir ve öğrenciler genel anlamda oturma alanlarının azlığından, açık mekânın öğrenci kapasitesini karşılamadığından, küçük ve yetersiz olduğundan bahsetmişlerdir. Ancak Nalıncı Kasım Sokak'tan bu mekâna kontrollü olarak girişin sağlanması öğrencileri oldukça memnun etmekte ve ders öncesi ve ders aralarında bu açık mekânda çok fazla zaman geçirdiklerini belirtmişlerdir. Yapılan görüşmelerde, öğrencilerin hiçbiri bu mekândaki devamlılığı sağlayan cepheye dair bir yorumda bulunmamışlardır. 5. Mekân Geçit'le ilgili yorumlarda da belirtildiği gibi, bu mekânda da fabrika yapısıyla ilgili bilgisi olmayan öğrencilerin, bu mekândaki tarihselliği algılamadıkları sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak, tarihselliği algılatma başarısı, tarihi mekânlar (1. Mekân B Blok Fuaye, 2. Mekân Sesli Çalışma Salonu) ve tarihi sınırlı mekânlara (3. Mekân B Blok İç Avlu, 4. Mekân Starbucks Kafe) göre 5. Mekân Geçit'tekiyle benzer şekilde daha zayıf bulunmuştur.

Şekil 12. Restorasyon öncesi D Blok (Cibali Broşür, 2018); 6. Mekân Kadir Has Üniversitesi Dış Bahçe; Dış Bahçe'ye ait cephe detayı

Şekil 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12'de bulunan 1998 yılına ait rölöve planları ile 1999 yılına ait restorasyon planları ve mevcut vaziyet planı, M. Alper'in Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası'ndan Kadir Has Üniversitesi'ne Bir Yeniden İşlevlendirme Örneği' kitabından alınmıştır. Şekil 7, 8, 9, 10, 11 ve 12'ye ait güncel fotoğraflar Elif Kılıç tarafından çekilmiştir.

Sonuç

Yeniden kullanım; kullanılmayan, eski ya da günümüzde işlevi olmayan bir yapının farklı amaçlar için kullanılabilecek bir yapıya dönüştürüldüğü bir süreci kapsamaktadır (Burton, 2014). Bu sürecin sonunda ise yapılan yeniden işlevlendirme çalışmasının, yapının yeni işleviyle birlikte kullanıcı beklentilerini, ihtiyaçlarını ve gereksinimlerini karşılaması ve aynı zamanda da, bu yapının yeni kullanımda eski kullanıma

ait izler ve ipuçları taşıması beklenmektedir. Yani yeniden işlevlendirmede "mekânların taşıdığı tarihsel ve kültürel değerlerin yeni kullanıma aktarılması" beklenmektedir.

Alper'e göre (KHAS, b.t) *'bu yapıda yapılan restorasyon çalışması dönemin yapı ve yapım tekniklerinin yansımalarını taşımakta, özgün mimari kimliğini korumaktadır. Yapı, her ne kadar değişen toplumsal ve ekonomik ilişkiler dikkate alınarak ve güncel koşullarla entegrasyonu sağlanacak şekilde restorasyon çalışması geçirse de korunması gereken kültür varlığını geleceğe aktarmada en uygun yol; en az müdahaleyle özgün biçimi korumaktır.'*

Bu bağlamda yapılan bu çalışmada; seçilen 6 mekânda tarihsel ve kültürel sürdürülebilirlik adına incelemeler yapılmıştır. 1. Mekândaki cam zemin, cephe detayları ile fabrikaya ait iş makinelerinin sergilenmesi, 2. Mekândaki ahşap çatının özgün hali, 3. Ve 4. Mekânlardaki cephe detaylarının fabrikayı anımsatan önemli detaylar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte belirlenen bu 6 mekânda da strüktür sisteminin aynen ya da kısmen korunduğu, mekânın mimari özelliklerinin ise küçük bölmeler ve eklemeler dışında çoğunlukla özgün haliyle bırakıldığı gözlemlenmektedir. Buna göre; mekânların özgün mimarisinin korunduğu, strüktür, malzeme, cephe bileşenleriyle fabrikaya ait izlerin yeni kullanıma aktarıldığı gözlenmiştir. Böylece yapılan müdahalelerle dönemin sahip olduğu kültürel ve tarihi değerler korunmakta, yeni kullanımda ise bu özgün değerler okunabilmekte ve algılanabilmektedir. Yapılan ekler, malzemeler ve sistemler ise günceli yansıtabilecek şekilde tasarlanmış ve kullanılmıştır.

Ancak kullanıcılarla yapılan görüşmeler doğrultusunda, öğrencilerin bu tarihsel ipuçlarını mekânların tümünde aynı düzeyde algılamadığı sonucuna varılmıştır. Buna göre; öğrencilere fabrikayı anımsatan en belirgin tarihi izler 'cam zemin altındaki sarnıç kalıntıları, fabrikaya ait iş makineleri ve ahşap çatının orijinal halidir. Fabrikaya ait orijinal cephe detayları ile strüktüre ait detaylar öğrencilerde farkındalık yaratmamıştır. Öğrenciler bu detaylardan çok mekânın kendilerinde uyandırdığı hisleri (ferah, samimi, gürültülü, kalabalık v.b.) yorumlamıştır. Bu doğrultuda "mekânların 'işlev, strüktür, malzeme, cephe ve makineler' bileşenleri üzerinden numaralandırma tablosu" sonucu tarihi, tarihi sınırlı ve tarihe öykünen mekânlar olarak yapılan sınıflandırmaya göre bir mekânda eski kullanıma ait izlerin yeni kullanıma yansıtılma oranı ne kadar fazla olursa kullanıcılar tarihselliği o oranda daha iyi algılar" önermesi kullanıcılarla yapılan görüşmelerle desteklenmiştir.

Sonuç olarak yapılan incelemeler ve gözlemler doğrultusunda; fabrikadan üniversiteye dönüşen bu yapının yapılan restorasyon çalışmasında "en az müdahale" ilkesine sadık kalındığı, yapılan

müdahalelerin özgün olanın önüne geçmediği, yeninin özgün olandan ayırt edilebilecek şekilde eklendiği, eski kullanımdaki tarihi öğeleri yeni mekânlara aktarmada yüksek hassasiyet gösterdiği gözlenmiştir.

Kaynakça

Ahunbay, Z. (2019). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon.* (11.Baskı). İstanbul: Yem Yayınevi, 90-158.

Alioğlu, F., Alper, B. (1998). Cibali Tütün Fabrikası: Sanayi yapısından üniversiteye. *İstanbul Dergisi*, 27, 40-48.

Alper, M. (2004). Dünü ve Bugünü ile Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası, S.F. Göncüoğlu (Editör). *Dünü ve bugünü ile Haliç sempozyumu:22-23 Mayıs 2003 Cibali İstanbul.* (Birinci Baskı). İstanbul. Kadir Has Üniversitesi Yayınları, 33-40.

Alper, M. (2008). Tarihin Küçük Kardeşi, T.Soykan (editör). *Natura Dergisi,* 24, 54-62.

Alper, M. (2019). *Cibali Tütün Fabrikası'ndan Kadir Has Üniversitesi'ne bir yeniden işlevlendirme örneği.* İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları, 1-217.

Burton, B. (2014). "Adaptive Reuse of commercial buildings" Building Science Forum, Available at http://www.monstercommercial.com/adaptive-re-use-of-commercialbuildings/

Cengizkan, N.M. (2006). Endüstri mirası yapılarında yeniden işlevlendirme: "İş"i Biten Endüstri Yapıları Ne "İş"e Yarar? *Dosya Dergisi*, (3), 4-5.

ÇEKÜL. (2010). *Yerelden ulusala, ulusaldan evrensele koruma bilincinin gelişim süreci.* İstanbul: ÇEKÜL Vakfı, 23-25.

Çoban, G., Kalaycı D., P. (2019). Sustainability Perception Of Users The Vernacular Houses Refunctioned For Public Use: A Study On Three Particular Buildings At The Historic City Centre Of Afyonkarahisar 1, L.G. Kaya (editör). *New Horizons in Architecture, Planning and Design.* Ankara: Gece Akademi Yayınları, 139-168.

Çulha, Z. (2017). *Emeğin Mekânı: Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası (2017-2018 Sergi Broşürü)*. RHM: İstanbul, 1-28.

Erder, C. (2018). *Tarihi Çevre Algısı.*(Birinci Baskı). İstanbul: YEM Yayınevi, 277-278.

Ersen, A. (2012). Sir Bernard Feilden 1919-2008 Koruma mimarları için anıt bir anı. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, (9), 3-11.

Güney, E.D., Büyükarslan, B. (2013). Endüstriyel miras yapılarının yeniden işlevlendirilme süreci ve İstanbul Tuz Ambarı örneği. *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi,* 6(2), 31-58.

İnternet: ICOMOS. (1987). Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (1987). URL-1: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0627604001536681570.pdf, Son Erişim Tarihi: 25 Mart 2019.

İnternet: DOCOMOMO. Hakkında. URL-1: http://www.docomomo-tr.org/hakkinda Son Erişim tarihi: 21.12.2018.

İnternet: DOCOMOMO. Hakkında. URL-1: http://www.docomomo-tr.org/uploads/2020/04/889371fd181314f80bd49823362bd47b.pdf Son Erişim tarihi: 17.12.2020.

İnternet: URL-3: https://gis.fatih.bel.tr/webgis/ Son Erişim Tarihi: 01.10.2020.

İnternet: URL-4: https://www.youtube.com/watch?time_continue=23&v=bEp0qpo_h8s> Erişim Tarihi: 27.03.2019

Kadir Has Üniversitesi. *Tütün işleyen fabrikadan bilim üreten üniversiteye: Cibali Broşürü*. İstanbul: KHAS, 1-23 (TURES Mimarlık).

Kalaycı D., P., Utku, T. (2016). Konuttan dönüştürülmüş kafelerde kullanıcı memnuniyeti: Konya Kent Merkezinden Bir Örneklem. *Megaron Dergisi,* 11(3), 344-358.

Köksal, G., Kargın H. (2004). Haliç'teki Endüstri Mirası'nın Geçmişi ve Geleceği, S.F. Göncüoğlu (Editör). *Dünü ve bugünü ile Haliç sempozyumu: 22-23 Mayıs 2003 Cibali İstanbul.* (Birinci Baskı). İstanbul. Kadir Has Üniversitesi Yayınları, 432-443.

Köksal, G. (2012). Endüstri mirasını koruma ve yeniden kullanım yaklaşımı, *Güney Mimarlık Dergisi,* 8, 18-23.

Mutlu, N.E. (2018). Bir Devrim, İki Zıtlık: Tarihten Günümüze Endüstri Arkeolojisi. *Arredamento Dergisi,* (326

Saner, M. (2012). Endüstri Mirası: Kavramlar, kurumlar ve Türkiye'deki yaklaşımlar, *Planlama Dergisi,* (52), 52-65.

Uçar, B. (2013). *Endüstriyel Miras ve Yeniden İşlevlendirme Kavramları Kapsamında Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın İrdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 4-23.